

תמונת מצב - מבקשי מקלט מאריתריאה וסודן - אוגוסט 2019

”שום מדינה החברה באמנה לא תגרש ולא תחזיר פליט, בשום צורה שהיא, אל גבולות הארצות שבהן יהיו חיי או חירותו בסכנה מטעמי גזעו, דתו, אזרחותו, השתייכותו לקבוצת חברתי או להשקפה מדינית” סעיף 33 לאמנת הפליטים

רקע - ע"פ נתוני רשות האוכלוסין וההגירה חיים בישראל כ-29,600 מבקשי מקלט מאריתריאה וסודן (3,100 מאריתריאה וכ-6,500 מסודן). מבקשי המקלט חיים בישראל באופן חוקי ומחזיקים באשרת-שהייה מסוג 5א2 אותה עליהם לחדש תקופתית. כ-14 אלף מבין מבקשי המקלט מתגוררים בדרום תל אביב. השאר מתגוררים, בריכוזים נמוכים באופן משמעותי, בעיקר בערים: אשדוד, אילת, בני ברק, פתח תקווה וירושלים, ובערים נוספות כמו נתניה וראשון לציון.

למרות שמבקשי המקלט נמצאים בישראל כעשור, וחלקם אף למעלה מזה, בקשות המקלט שהגישו לא נבדקות. נכון למאי 2019 ממתינות לבדיקה למעלה מ-15 אלף בקשות מקלט של אריתריאים וסודנים, חלקן ממתינות להכרעה שנים ארוכות.¹

אחוזי ההכרה בפליטים בישראל: רק 13 אריתריאים ורק סודני אחד קיבלו מעמד פליט (פחות מחצי אחוז); כ-800 מבקשי מקלט סודנים מחבלי דארפור, הנובה והנילוס הכחול שחיים בישראל קיבלו מעמד תושבות ארעית (א/5) המעניק להם אשרת עבודה, ביטוח בריאות וגישה לשירותי הרווחה - וזאת מבלי שישראל תבדוק את בקשות המקלט שלהם. זו אינה טעות, זו מדיניות מכוונת.

אחוזי ההכרה באירופה למבקשי מקלט מאריתריאה: כ-70% מקבלים מעמד פליט. אם מוסיפים לכך את מספר האנשים שמקבלים הגנה משלימה (הכוללת שירותי בריאות ורווחה, ביטוח לאומי, אישור עבודה וסיוע בהתאקמות תעסוקתית ולשונית), מספרם מגיע לכ-90%.

אחוזי ההכרה באירופה למבקשי המקלט מסודן: כ-50% מקבלים מעמד פליט, אם מוסיפים לכך את מספר האנשים שמקבלים הגנה משלימה, מספרם מגיע לכ-60%.

המצב באריתריאה - אריתריאה היא דיקטטורה דכאנית, שניה רק לצפון קוריאנה, המגבילה את חירויות היסוד של אזרחיה ומנהיגה גיוס-חובה לצבא לתקופת זמן בלתי מוגבלת. השירות הצבאי באריתריאה כרוך בעבודות פרך, בניצול, בענישה גופנית ואף בניצול מיני. הסכס הסלום המבורך בין אתיופיה ואריתריאה שנחתם לאחרונה עשוי לסמן את תחילתו של שינוי עבור שתי המדינות ועבור מזרח אפריקה כולה. אולם, עד כה מצב זכויות האדם באריתריאה נותר חמור כשהיה. נציבות הפליטים של האו"ם חזרה לאחרונה על קביעתה המפורשת כי **נוכח הפרות זכויות האדם המתמשכת באריתריאה, רוב רובם של האריתריאים בישראל אינם יכולים לשוב בבטחה לארצם.**

¹ הנתונים התקבלו במסגרת בג"ץ 17/2293 גרסגור ואח' נגד הכנסת ואח' - תשובת המדינה מיום 26.6.19

המצב בסודן - ב-11 באפריל 2019 הודח הנשיא אל-בשיר בעקבות מחאה עממית רחבה, והצבא תפס את השלטון. בכירי המועצה הצבאית הם אנשי צבא ומפקדי מיליציות שנושאים באחריות ישירה לרצח העם בדארפור ולטיהור אתני והפרת זכויות אדם בהרי הנובה, באזור הנלוס הכחול ובאזורים נוספים. מאז אפריל ביצע המשטר הצבאי התקפות אלימות כלפי אזרחים ברחבי המדינה שבמסגרתן נפצעו ונרצחו מאות בני אדם, והמונים נאנסו באכזריות. המשא ומתן בין המועצה הצבאית השלטת לתנועות האופוזיציה עדיין לא הניב תוצאות המבטיחות תקופת מעבר יציבה או שינוי אמיתי של המשטר הרצחני.

בעקבות המצב [הודיע שר הפנים](#) לבג"ץ כי למרות התחייבות המדינה תופסק כליל הבדיקה של בקשות המקלט של יוצאי סודן, וזאת לפחות עד שיתייצב המשטר בארצם. **המדינה מודה כי לא ניתן להחזיר מבקשי מקלט לסודן בשל חשש ממשי לחייהם ולחירותם - אך מסרבת למלא את חובתה ולהעניק להם מעמד פליט.**

מדיניות הכליאה של ישראל והחוק למניעת הסתננות - מטרתו המוצהרת של החוק למניעת הסתננות הייתה להפחית את ריכוזי מבקשי המקלט בערים, בעיקר בדרום תל אביב, ולהשתמש בשלילת חירותם ככלי להפעלת לחץ עליהם לעזוב את ישראל. בנוסחו הראשון שנפסל בבג"ץ, קבע החוק כליאה בכלא סגור ללא משפט של מבקשי מקלט מסודן ומארתריאה ללא הגבלת זמן. לאחר מספר תיקונים לחוק לאור התערבות בג"ץ, נקבע רף מקסימלי של 12 חודשי כליאה במתקן "חולות" שנפתח בסוף שנת 2013.

הקמתו של מתקן חולות והפעלתו במשך ארבע שנים עלתה למשלם המיסים בישראל מעל מיליארד ורבע שקלים. מיותר לציין כי סכום כסף כזה, אם היה מושקע בקליטה של מבקשי המקלט ופיזורם, היה פותר את סוגיית העומס על שכונות דרום ת"א. במרץ 2018 החליטה הממשלה לסגור את מתקן "חולות". בארבע שנות פעילותו שהו במתקן יותר מ-13 אלף מבקשי מקלט - כולם גברים אריתראים וסודנים - לתקופות זמן שונות. בבחירות האחרונות התחייב ראש הממשלה לחוקק את החוק למניעת הסתננות מחדש בנוסחו הדרקוני כחלק מקידום פסקת ההתגברות, על מנת לאפשר כליאה ללא הגבלת זמן של מבקשי מקלט באופן אכזרי ובלתי חוקתי.

תכנית הגירוש למדינות השלישיות באפריקה - בנובמבר 2017 הכריזה ישראל על תכנית הגירוש של מבקשי מקלט לרואנדה ולאוגנדה, תוך שהיא טוענת לקיומם של הסכמים חשאיים המאפשרים זאת, ואף החלה לכלוא מבקשי מקלט לצורך גירושם. עם זאת, כפי שהתברר, גם אוגנדה וגם רואנדה סירבו להכיר בקיומם של הסכמים אלו, [ותכנית הגירוש קרסה](#).

מתווה נציבות הפליטים של האו"ם - ב-2 באפריל 2018 קיימו ראש הממשלה ושר הפנים מסיבת עיתונאים בה הוכרז סופית כי רואנדה אינה מכירה בהסכם וכי אין אפשרות לגרש אליה בכפיה מבקשי מקלט מישראל. במקום זאת, הודיעו, [נחתם הסכם](#) בין ישראל לבין נציבות הפליטים של האו"ם לפתרון "משבר הפליטים" בישראל. על פי המתווה, כ-16,500 פליטים אריתראים וסודנים

יזכו ליישוב מחדש במדינות מערביות, וכ-16,500 נוספים יקבלו מעמד הומניטארי זמני, שיאפשר להם לעבוד ולקבל זכויות סוציאליות. פחות מיממה לאחר ההכרזה על המתווה, שהיה בעל יתרונות ברורים עבור ישראל, הודיע ראש הממשלה על ביטולו [של ההסכם](#) בשל לחץ.

משמעות ביטול מתווה האו"ם היא כי כל מבקשי המקלט נותרו בישראל כשהם משוללי זכויות בסיסיות, וכי מאות מיליוני השקלים שהובטחו לשיקום שכונות דרום ת"א בוטלו אף הם. במקום לדאוג לתכנית הוגנת וראויה לפיזורם מרצון ולשילובם של מבקשי המקלט, מדינת ישראל בוחרת להוסיף ולהזניח אותם ואת השיקום של שכונות דרום תל אביב - אליהן דחקה את הפליטים מאז הגיעו לישראל לפני כעשור.

תעסוקה - בויזה שמעניקה המדינה למבקשי המקלט רשום כי "רישיון זמני זה אינו מהווה רישיון עבודה". אולם כבר בשנת 2011 התחייבה המדינה בפני בג"ץ שלא תנקוט פעולות אכיפה על מעסיקיהם. מדובר בהסדר אי-אכיפה עמום ובלתי מובן לרוב הציבור, ושאינו מהווה תחליף למדיניות סדורה: הוא מוביל לניצול של העובדים, ופוגע ביכולתם להתפרנס בכבוד ומערים קשיים על מעסיקיהם.

חוק הפיקדון - במאי 2017 נכנס לתוקפו חוק הפיקדון, לפיו נדרשים מעסיקים לנכות 20% משכר עובדים שהם מבקשי מקלט ולהפקידם בקרן פיקדון ייעודית שאמורה להימסר לידיהם בעת יציאתם מישראל. הדבר הוביל להחרפה משמעותית במצבם הסוציו-אקונומי של מבקשי המקלט. וביוני 2018 עברו בכנסת תקנות המצמצמות את אחוזי הניכוי ל-6% עבור נשים, קורבנות סחר מוכרים, אבות חד הוריים, קשישים, קטינים, וחולים במצב קשה.

חוק הפיקדון מעשיר מעסיקים עבריינים: מעסיקים רבים מנכים משכר מבקשי המקלט את 20 האחוזים, אולם אינם מפקידים את הסכום המנוכה בקרן הפיקדון ולמעשה משללים את הכסף לכיסם מדי חודש. המדינה יצרה חוק ללא מנגנון פיקוח או הגנה על העובדים. על פי [בדיקה של "כלכליסט"](#) כ-72% מההפקדות שהיו צריכים מעסיקים להעביר על פי חוק הפיקדון לרשות ההגירה והאוכלוסין עבור מבקשי מקלט, לא הועברו בפועל. סכומים אלו מסתכמים ביותר מ-700 מיליון שקל.

בריאות - מדיניות המסכנת את שלומם ואת חייהם של מבקשי המקלט.

ישראל אינה מחילה את חוק ביטוח בריאות ממלכתי על מבקשי המקלט וכתוצאה מכך אין להם גישה לשירותי הבריאות הציבוריים אלא במקרי-חירום, כשחייהם בסכנה. כדי לקבל טיפול מבקשי המקלט נאלצים לחכות להתדרדרות במצבם, שכן רק אז יזכו לטיפול בחדרי המיון - ולאחר שמתייצב מצבם, הם משוחררים לבתיהם בלי המשך טיפול, מעקב או תרופות. [בדוח משנת 2014](#) מציין מבקר המדינה כי הגישה הקיימת והמצומצמת לשירותי בריאות למבקשי המקלט אינה עולה בקנה אחד עם הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ועם תנאי האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות.

משרד הבריאות מודה כי השירותים הניתנים כיום אינם מספקים את כלל צרכיהם הרפואיים של מבקשי המקלט, אולם למרות שהוצגה תכנית בנושא ביטוח בריאות ייעודי לאוכלוסיה זו לפני מנכ"ל המשרד והתכנית אושרה ע"י הגורמים המקצועיים - גורמים פוליטיים מונעים את יישומה.

רווחה - משרד הרווחה מפקיר את מרבית האוכלוסיות הפגיעות הזקוקות לטיפול.

[דוח מבקר המדינה משנת 2014](#) דרש מהממשלה הקצאת תקציבים ועיצוב מדיניות בנושא שירותי רווחה למבקשי המקלט. במרץ 2017 פרסם משרד הרווחה [מסמך מדיניות](#) כמענה לליקויים אשר מנה מבקר המדינה, והועברו תקציבים לטיפול במספר אוכלוסיות מוחלשות מקרב מבקשי המקלט: נשים קורבנות אלימות במשפחה; דרי רחוב; אנשים עם מוגבלות; קורבנות סחר מוכרים ונשים בזנות. עם זאת, מדיניות משרד הרווחה נותרה כשהיתה: סיוע במצבי חירום בלבד אשר לא כוללים טיפול בקהילה; כך שמרבית מבקשי המקלט מודרים עדיין משירותי רווחה להם הם זקוקים. בנוסף, על אף התקציבים הייעודיים שהועברו לטובת טיפול במבקשי מקלט פגיעים, רבים מהפונים נדחים ואינם זוכים למענה, בעוד שפחות משליש מהכספים שהועברו נוצלו בפועל. **מדיניות רווחה ובריאות הולמת למבקשי המקלט היא לא רק חובתנו החוקית והמוסרית - היא תקל על פיזורם של מבקשי המקלט ברחבי הארץ לאחר שאלו לא יהיו תלויים רק בשירותים הייעודיים הקיימים בדרום ת"א, היא תקל על השתלבותם המיטבית בחברה, והיא ותפחית מהמצוקה ומהעומס בשכונות בהן הם חיים.**

במקום להשתמש במבקשי המקלט כאמצעי מפלג, ולנצל את המצוקה האמתית של תושבי דרום ת"א לצורך התנגחות עם בית המשפט העליון, שיסוע של הקהילות והסתה - הגיע הזמן לאמץ פתרונות אנושיים, מעשיים וראויים.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל כולל שישה ארגוני זכויות האדם, הפועלים בשיתוף פעולה לקידום ההכרה בזכויותיהם של מבקשי מקלט ופליטים בישראל; לתיקון הליקויים במדיניות הממשלה, וליצירת מדיניות מקלט ההולמת את מחויבויותיה החוקיות והמוסריות של ישראל. חברים בפורום: א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל | המוקד לפליטים ולמהגרים | קו לעובד האגודה לזכויות האזרח בישראל | ARDC - המרכז לקידום פליטים אפריקאים | רופאים לזכויות אדם